

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації
Батвіньєва Вадима Олександровича
«Міжнародний захист права на участь у культурному житті»,
яка подається на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 29 Міжнародні відносини
за спеціальністю 293 Міжнародне право

1. Оцінка роботи здобувача у процесі підготовки дисертації і виконання індивідуального плану навчальної та наукової роботи.

Аспірант **Батвіньєв Вадим Олександрович** виконав у повному обсязі індивідуальний план Освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії. Освітня програма в обсязі 40 кредитів ECTS виконана у повному об'ємі. Він успішно склав три заліки та п'ять екзаменів з таких дисциплін:

Заліки:

- 1) «Філософські засади та методологія наукових досліджень»;
- 2) «Підготовка наукових публікацій та презентація результатів дослідження»;
- 3) «Аспірантська практика»;

Екзамени:

- 4) «Іноземна мова для аспірантів» (англійська мова);
- 5) «Сучасна правова доктрина» (за профілем);
- 6) «Джерелознавство історії міжнародного права»;
- 7) «Актуальні проблеми європейського права»;
- 8) «Міжнародне кримінально-процесуальне право»;

- Всі заплановані види робіт було виконано своєчасно. Здобувач плідно співпрацював з науковим керівником протягом усього терміну навчання в аспірантурі.

2. Обґрунтування вибору теми дослідження.

Культурні права є невід'ємною частиною прав людини, які є загальними, неподільними, взаємопов'язаними і взаємозалежними. Всебічне заохочення і повага до культурних прав має важливе значення для підтримки людської гідності та позитивної соціальної взаємодії між окремими особами і громадами в умовах різноманітного та багатокультурного світу. Культурні права захищають права кожної людини розвивати і виражати свої людські якості, своє бачення світу та зміст, який вони надають своєму існуванню і своєму розвитку за допомогою цінностей, поглядів, переконань, мов, знань та мистецтва, інститутів та способу життя. Культурні права також захищають доступ до спадщини і ресурсів, які дозволяють здійснювати такі процеси ідентифікації та розвитку.

З огляду на це, важливе значення має право на участь у культурному житті, що гарантує право кожної людини на доступ, участь та користування культурою, культурною спадщиною і культурним самовираженням. Зазначене право засноване на взаємній повазі і відкритому діалозі між культурами та є ключем до збереження спадщини, зміцнення творчих індустрій і заохочення культурного плюралізму.

Право на участь у культурному житті гарантується у положеннях низки міжнародних актів з прав людини, зокрема, Загальної декларації прав людини (ст. 27 (1)), Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. (ст. 15 (1) (a)), Конвенції про права осіб з інвалідністю 2006 р. (ст. 30 (1)), Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р. (ст. 5 (vi)) тощо. Крім того, воно тісно пов'язане з іншими правами людини, як-от: право на користування результатами наукового прогресу та їх практичного

застосування, право на освіту, право всіх народів на самовизначення, право на достатній життєвий рівень та ін.

Разом з тим, Спеціальні доповідачі у галузі культурних прав наголошують у своїх звітних документах (A/75/298, A/HRC/46/34 та ін.), що культурні права часто характеризуються як недостатньо розвинені порівняно з іншими правами людини. Недостатня увага приводить до того, що іноді вони розглядаються як права, що мають менш пріоритетне значення. Крім того, у світлі сучасних викликів, як-от: пандемія COVID-19, істотна зміна клімату, різноманітні ситуації надзвичайного характеру та збройні конфлікти, здійснюється серйозний вплив на права людини в усьому світі, особливо культурні права, оскільки в багатьох випадках існує ризик того, що вони будуть зведені нанівець.

Право на участь у культурному житті недостатньо опрацьовано і на доктринальному рівні. Донедавна про нього порівняно мало йшлося у формальному ключі, а наукові роботи, які враховують першоджерела, залишаються рідкісними. У науці міжнародного публічного права окремі аспекти, присвячені питанням забезпечення прав людини, зокрема в галузі культури, захисту вразливих категорій населення, особливо корінних народів і меншин, осіб з інвалідністю та питанням відповідальності держав за порушення означених прав, висвітлювалися в наукових працях українських і зарубіжних учених, серед яких: М. Баймуратов, В. Гутник, С. Карвацька, Т. Комарова, В. Мицик, М. Медведєва, Л. Невара, Є. Реньов, Т. Сироїд, Л. Фоміна, А. Дж. Віл (A. J. Veal), Ана Філіпа Врдоляк (Ana Filipa Vrdoljak), Артеміс Папатанасіу (Artemis Papathanassiou), Атіна Чанакі (Athina Chanaki), Делія Феррі (Delia Ferri), Енн Ліхі (Ann Leahy), Кшиштоф Ожешина (Krzysztof Orzeszyna), Марко Оделл (Marco Odell), Роджер О'Кіф (Roger O'Keefe), Селін Роменвіль (Céline Romainville), Юпсаніс Афанасіос (Yupsanis Athanasios) та ін. Разом з тим питання щодо міжнародного захисту права на участь у культурному житті досі не було предметом комплексного дослідження. Виходячи з означеного, обрана тематика становить істотний науковий інтерес і практичну цінність у сфері міжнародного публічного права, зокрема в галузі захисту прав людини.

Зважаючи на вищезначене, обрана тема вимагає подальшого ґрунтовного комплексного дослідження у зв'язку з необхідністю поглиблення розуміння сутності та складових права на участь у культурному житті з метою забезпечення його ефективного захисту. Ретельного дослідження потребує і питання існуючого інституційного механізму захисту, означеного права в діяльності універсальних і регіональних правозахисних інституцій, як індивідуального права, так і суспільного блага.

Мета і завдання дослідження. **Мета** дисертаційного дослідження полягає у вирішенні наукового завдання шляхом розкриття організаційно-правового механізму захисту права на участь у культурному житті.

Для досягнення вказаної мети поставлено такі **завдання**:

- охарактеризувати положення міжнародно-правових актів універсального і регіонального рівнів щодо закріплення права на участь у культурному житті;
- розкрити взаємозв'язок між правом на участь у культурному житті з іншими правами людини;
- дослідити культурні права в аспекті складової сталого розвитку;
- розкрити нормативний зміст права на участь у культурному житті та підходи до визначення терміну «культура»;
- визначити особливості забезпечення права на участь у культурному житті вразливих категорій осіб, як-от: особи з інвалідністю, корінні народи, меншини, мігранти;
- охарактеризувати міжнародні універсальні і регіональні інституції у сфері культури;
- визначити існуючі прогалини в цій сфері та сформулювати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на удосконалення положень міжнародних актів щодо забезпечення права на участь у культурному житті.

Об'єктом дослідження є міжнародні відносини у галузі захисту права на участь у культурному житті.

Предметом дослідження є міжнародний захист права на участь у культурному житті.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження стала сукупність методів і прийомів наукового пізнання, спрямованих на об'єктивне і ґрунтовне дослідження тематики. Через діалектичний метод було розкрито і поглиблено понятійний апарат, з'ясовано сутність досліджуваного права. Використання історико-правового методу дозволило виявити еволюцію міжнародно-правової основи на предмет закріплення права на участь у культурному житті. Аксиологічний метод застосовано з метою осмислення ціннісно-орієнтаційної спрямованості права на участь у культурному житті; при аналізі прецедентного права правозахисних міжнародних інституцій (Комітет ООН з прав людини, Комітет ООН з прав осіб з інвалідністю, Африканський суд з прав людини і народів, Міжамериканський суд з прав людини, Європейський суд з прав людини) у сфері захисту культурних прав. Порівняльно-правовий метод використано задля з'ясування положень міжнародних універсальних і регіональних актів, що регламентують право на участь у культурному житті. Використання формально-логічного методу дозволило виявити існуючі недоліки та прогалини в міжнародних актах у досліджуваній сфері та виробити пропозиції щодо їхнього удосконалення.

При обґрунтуванні теоретичних висновків дисертації здобувач керувався положеннями загальної теорії права, теорії та практики міжнародного і європейського права.

Емпіричну базу дослідження склали прецедентне право правозахисних міжнародних інституцій (Комітет ООН з прав людини, Комітет ООН з прав осіб з інвалідністю, Африканський суд з прав людини і народів, Міжамериканський суд з прав людини, Європейський суд з прав людини) у сфері захисту культурних прав; положення міжнародних універсальних і регіональних актів, що регламентують право на участь у культурному житті; національне законодавство низки зарубіжних держав; праці інших учених.

3. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, протокол № 5 від 15.12.2022 р.

4. Особистий внесок дисертанта в отриманні наукових результатів та їх новизна.

Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, всі сформульовані в ньому положення та висновки з рекомендаціями обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. Для аргументації окремих положень використані праці інших науковців, на які зроблені посилання. В індивідуальних наукових працях застосовано лише авторські ідеї та розробки.

Особистий внесок дисертанта в отриманні наукових результатів та їх новизна полягає в наступному:

Уперше:

- у результаті аналізу підходів до визначення терміну «культура» доведено, що він включає в себе широку концепцію, яка охоплює всі прояви життя людини, як-от: уклади життя, мова, література, музична і пісенна творчість, система релігій чи вірувань, ритуали, церемонії, мистецтво тощо. Право на «участь» та «прийняття участі» характеризується трьома взаємопов'язаними компонентами: участь у культурному житті, доступ до культурного життя і внесок у культурне життя. Крім того, необхідними умовами для повної реалізації права на участь у культурному житті на основі рівності та недискримінації є низка характеристики, серед яких: наявність, доступність, прийнятність, адаптивність, відповідність;

- встановлено, що культурний розвиток на відміну від соціального, економічного й екологічного компонентів, не визнається в якості одного із несучих стовпів сталого розвитку, а

сам вплив розвитку на культурні права рідко стає предметом оцінки. Між тим, існуюча концепція сталого розвитку потребує посилення шляхом додавання культури як четвертої її складової;

- доведено, що право осіб з інвалідністю на участь у культурному житті тісно взаємопов'язано з принципом доступності, що передбачає вжиття державами належних заходів з тим, щоб надати особам з інвалідністю можливість вести незалежний спосіб життя й усебічно брати участь у всіх аспектах життя держави;

- підсумовано, що в ситуації збройного конфлікту або стихійного лиха культура особливо перебуває під загрозою через свою притаманну вразливість та величезну символічну цінність, будучи водночас і рушійною силою відновлення шляхом зміцнення стійкості громади. Під час кризових ситуацій, окрім фізичного знищення культурної спадщини, існує також величезний вплив порушень прав людини, включаючи право користуватися, мати доступ до культурного життя й ідентичності, право на освіту тощо. Здатність отримувати доступ до культури та культурних прав і користуватися ними має бути гарантована за будь-яких обставин, оскільки це допомагає впоратися з психологічним стресом, пов'язаним з вимушеним переміщенням, та забезпечує благополуччя під час адаптації і облаштування в новому контексті країни перебування;

- охарактеризовано практику міжнародних універсальних і регіональних правозахисних інституцій щодо захисту права на участь у культурному житті (Комітет ООН з прав людини, Комітет ООН з прав осіб з інвалідністю, Африканський суд з прав людини і народів, Міжамериканський суд з прав людини, Європейський суд з прав людини).

Удосконалено:

- теоретичні положення щодо культурних прав окремих категорій осіб (корінні народи, меншини, мігранти). Встановлено, що право не піддаватися примусовій асиміляції або впливу з метою знищення культури є важливою передумовою у збереженні культурної самобутності осіб;

- підходи до розуміння права осіб з інвалідністю на участь у культурному житті, проведенні дозвілля й відпочинку та заняттях спортом. Констатовано, за результатом аналізу звітів, поданих Комітету ООН з прав осіб з інвалідності в межах періодичного звітування, що держави нерідко розглядають права, гарантовані статтею 30 Конвенції про права осіб з інвалідністю 2006 р., в окремих сферах, як-от: спорт, доступ до театрів, музеїв, бібліотек тощо;

- концепцію щодо розуміння захисту права на участь у культурному житті в практиці Європейського суду з прав людини. Визначено, що в Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р., яка є основоположним договором Ради Європи у галузі прав людини, не закріплено «право на культуру» або право брати участь у культурному житті. Тобто договір не забезпечує прямого захисту права на участь у культурному житті. Однак прецедентна практика Суду містить приклади того, як деякі права, що підпадають під поняття «культурні права» в широкому сенсі, можна захистити на підставі ключових прав, таких як право на повагу до приватного і сімейного життя (стаття 8), право на свободу вираження поглядів (стаття 10) та право на освіту (стаття 2 Протоколу № 1).

Набули подальшого розвитку наукові положення щодо:

- права на участь у культурному житті як невід'ємної складової загально визнаних прав людини, що знайшли своє закріплення в низці договірних міжнародних актів універсального і регіонального характеру та актів «м'якого права»;

- забезпечення культурних прав мігрантів. Вказано, що досягнення фактичної рівноправності у здійсненні культурних прав означеної категорії осіб ґрунтується на Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., яка покладає зобов'язання на держави-учасниці заборонити і ліквідувати расову дискримінацію в усіх її формах і забезпечити рівноправність кожної людини перед законом, без розрізнення раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, особливо щодо здійснення права на рівну участь у культурному житті;

- існуючого правового підґрунтя захисту прав біженців. Констатовано, що Конвенція про статус біженців 1951 р., будучи знаковим документом з прав людини, спрямованим на сприяння інтеграції біженців у їхній новій країні, не містить окремої статті щодо забезпечення права на участь у культурному житті;

- концепції гендерної рівності. Констатовано, що питання врахування гендерного аспекту має важливе значення в ефективній реалізації культурних прав жінок, які нерідко піддаються обмеженням та порушенням під прикриттям «культури». З огляду на це, в межах ООН було прийнято низку актів, мета яких – створити і зміцнювати умови, в яких кожна людина може брати участь у культурному житті за своїм вибором, що включає таке основне зобов'язання держав-членів, як вжиття необхідних заходів з метою гарантувати недискримінацію та гендерну рівність при їх здійсненні.

5. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, результатів і висновків дисертації Батвіньєва В. О. забезпечена застосуванням в якості методологічної основи дослідження комплексу як загальнонаукових, так і спеціальних методів дослідження.

Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані у вітчизняних фахових виданнях та доповідалися на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях. Висновки дисертаційної роботи є обґрунтованими. Усі сформульовані в дисертації положення наукової новизни та висновки є результатом власних досліджень автора.

6. Наукове, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена тим, що дисертація є першою в науці міжнародного публічного права спробою комплексного дослідження міжнародного механізму захисту права на участь у культурному житті.

За підсумками проведеного наукового дослідження отримано нові положення, спрямовані на удосконалення та розвиток сучасної доктрини міжнародного публічного права щодо питання розуміння сутності та складових права на участь у культурному житті з метою забезпечення його ефективного захисту й дослідження існуючого інституційного механізму захисту означеного права в діяльності універсальних і регіональних правозахисних інституцій як індивідуального права, так і суспільного блага.

Результати досліджень Батвіньєва В. О., що містяться у роботі, можуть бути використані у науково-дослідній сфері, навчальній та законотворчій діяльності:

- у науково-дослідній роботі – як підґрунтя для подальшого поглибленого теоретичного вивчення культурних прав людини;
- у правотворчості – для імплементації положень міжнародних договорів у національне законодавство держав з метою його вдосконалення в цій сфері;
- у правозастосовній діяльності – для вдосконалення положень щодо регламентації права на участь у культурному житті відповідно до міжнародно-правових стандартів;
- у навчально-освітньому процесі – при розробці навчально-методичних комплексів, навчальних посібників, підручників та викладанні дисциплін «Міжнародне публічне право», «Міжнародне право прав людини», «Європейська система захисту прав людини», «Міжнародно-правові засади правозахисної діяльності», «Навчання у сфері прав людини» тощо.

7. Повнота викладення матеріалів дисертації в роботах, опублікованих автором.

Основні теоретичні положення і висновки дисертації викладені у 6 наукових публікаціях, з яких 3 наукові статті у фахових виданнях України, а також тези 3 доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Публікації у фахових виданнях України:

1. Батвін'єв В. О. Нормативний зміст права на участь у культурному житті: міжнародно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Вип. 80. Т. 2. С. 264–268.

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.42>

Ключові слова: культура, права людини, правозахист, правова основа

URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/44-1.pdf>

2. Батвін'єв В. О. Міжнародний інституційний механізм забезпечення культурних прав. *Юридичний вісник.* 2024. № 6. С. 226–232.

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2024.25>

Ключові слова: міжнародні організації, права людини, правозахист, спеціальні процедури

URL: https://yurvisnyk.in.ua/v6_2024/27.pdf

3. Батвін'єв В. О. Забезпечення культурних прав корінних народів на міжнародному універсальному рівні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 4. С. 413–416.

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-4/98>

Ключові слова: вразливі особи, культура, права людини, самовизначення, сталий розвиток.

URL: https://lsej.org.ua/4_2025/100.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Батвін'єв В. О. До питання щодо забезпечення культурних прав крізь призму гендеру. *Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях:* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 08 грудня 2023 р.). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2023. С. 152-155.

5. Батвін'єв В. О. Деякі аспекти забезпечення культурних прав мігрантів на міжнародному універсальному рівні. *Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях:* матеріали Всеукр. наук.-практич. конф. (м. Дніпро, 22 листопада 2024 р.). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2024. С. 120-123.

6. Батвін'єв В. О. Вплив кліматичних змін на дотримання культурних прав корінних народів: міжнародно-правовий аспект. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики:* матеріали VII Міжн. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 23 травня 2025 р.). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2025. С. 160-162.

Результати дисертаційної роботи повністю відображено в публікаціях.

8. Апробація матеріалів дисертації.

Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції, які містяться в дисертації, обговорювалися та були схвалені на засіданнях кафедри міжнародного і європейського права Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Ключові положення роботи доповідалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях» (08 грудня 2023 р., м. Дніпро), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях» (22 листопада 2024 року, м. Дніпро), VII-й Міжнародній науково-практичній конференції

«Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (23 травня 2025 року, м. Дніпро).

9. Дотримання академічної доброчесності.

На підставі вивчення тексту дисертації здобувача, наукових праць здобувача та Протоколу контролю оригінальності (перевірку наявності текстових запозичень виконано в антиплагіатній інтернет-системі StrikePlagiarism.com) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

10. Оцінка мови та стилю дисертації.

Матеріал дисертації викладено в логічній послідовності та доступний для сприйняття. Дисертація написана науковим стилем мовлення, структура дисертації відповідає алгоритму здійсненого автором дослідження. Зміст, структура, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають вимогам відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341), Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 року № 759).

11. Відповідність змісту дисертації спеціальності з відповідної галузі знань, з якої вона подається до захисту.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичною значимістю дисертаційна робота **Батвіньєва Вадима Олександровича «Міжнародний захист права на участь у культурному житті»** відповідає спеціальності 293 Міжнародне право. Здобувачем повністю виконано освітню та наукову складові освітньо-наукового рівня вищої освіти.

12. Результати обговорення та проведення презентації. Рекомендація дисертації до захисту.

Здобувач представив основні результати досліджень своєї дисертаційної роботи на розширеному засіданні кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 11 від 01 травня 2026 року) у формі презентації та наукової дискусії після її завершення.

Враховуючи високий рівень виконаних досліджень, а також актуальність теми роботи, наукову новизну результатів та їх наукове і практичне значення, на розширеному засіданні кафедри було одностайно ухвалене рішення про рекомендацію дисертації **Батвіньєва Вадима Олександровича «Міжнародний захист права на участь у культурному житті»** до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 Міжнародне право з галузі знань 29 Міжнародні відносини.

Завідувач кафедри
міжнародного і європейського права
юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
доктор юридичних наук, професор

Тетяна СИРОЇД